

DOI 10.36074/logos-31.10.2025.035

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Пріснякова Людмила Макарівна¹

1. доктор психології, професор
Завідувачка кафедри психології
Дніпровський гуманітарний університет, УКРАЇНА
ORCID ID: 0000-0003-2127-1830

Анотація. Сучасне суспільство пред'являє до людини суттєві вимоги щодо якості та одночасно швидкості прийняття рішень. В той самий час висока ступінь змін у внутрішніх та зовнішніх умовах, яка є характерною для українського суспільства останніх років (а також для світової соціально-економічної ситуації загалом), значно ускладнює процес прийняття рішень. Оскільки істотний вплив на зовнішні фактори середовища в такій ситуації неможливий, тому саме внутрішні фактори прийняття рішень і стилі реагування особистості в невизначених ситуаціях стають життєво важливими сферами досліджень у психології, бо саме вони дають уявлення про поведінку людини та механізми подолання стресу в умовах невизначеності

Визначення терміну "прийняття рішення" містить його сприйняття як явища, а також як результат вибору цілі, формування та втілення плану дій, вибір способу досягнення мети – стратегії вибору. Важливо відзначити, що різноманітність тлумачень і різнобічність підходів обумовлені тим, що вибір є зв'язуючим елементом між складовими процесу прийняття рішення: аналізом оточуючого середовища, визначенням ситуацій, що потребують рішення, збором та обробкою інформації про характеристики ситуації, що формує варіант поведінки та дій особистості. Отже, прийняття рішення представляє собою складну психологічну структуру з багатьма компонентами. Завдяки проведеному аналізу можна виокремити основні компоненти поняття "прийняття рішення":

- наявність альтернатив;
- процес вибору;
- використання критеріїв для оцінки альтернатив відповідно до сформульованої мети;

SECTION 18.
PSYCHOLOGIE ET PSYCHIATRIE

- досягнення мети чи отримання бажаного результату;
- когнітивний процес.

Таким чином, в загальному вигляді психологічну структуру процесу прийняття рішень можна окреслити схемою, що зображена на рис. 1.

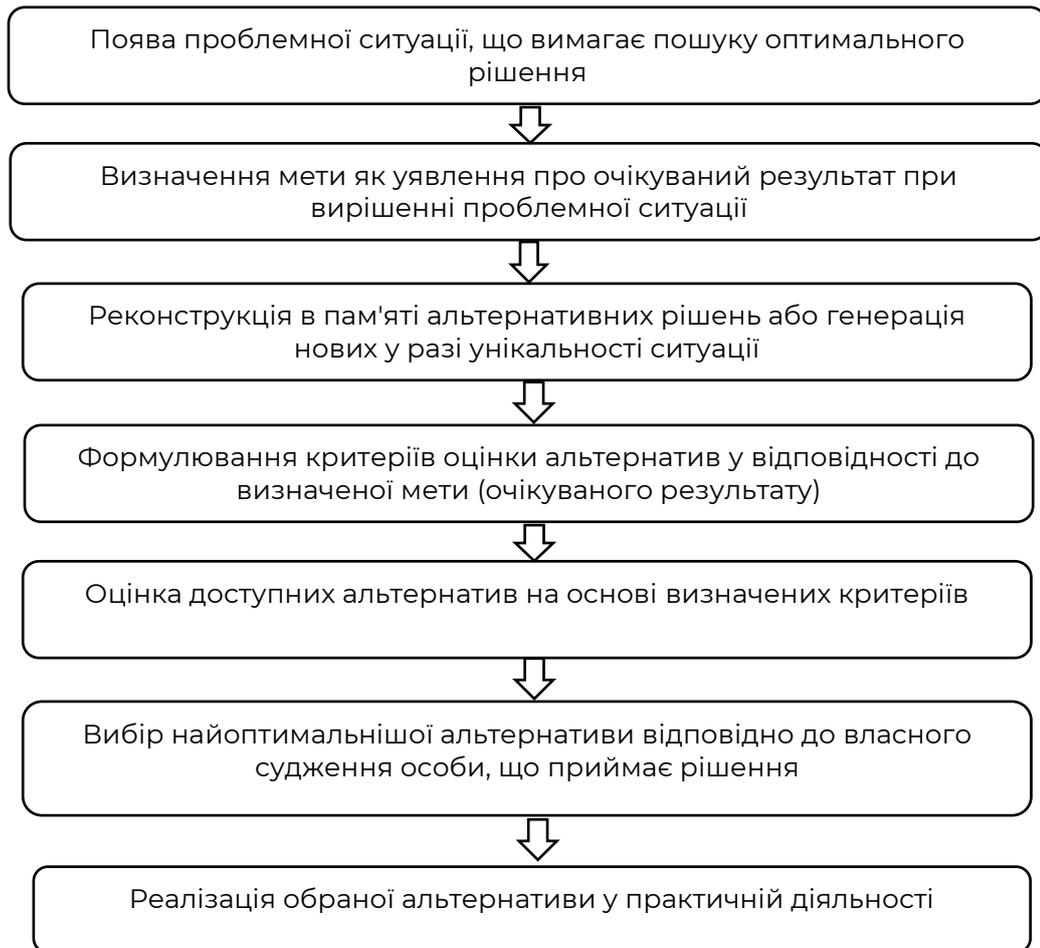

Рис. 1. **Психологічна структура процесу прийняття рішень**

Зроблений аналіз дозволяє стверджувати, що "прийняття рішень" можна трактувати, як інтегративний когнітивний процес, що включає вибір та оцінку альтернатив з метою досягнення бажаного результату. Акт вибору найбільш оптимальної альтернативи з набору здійснюється відповідно до сформульованої мети та з врахуванням індивідуальних психічних властивостей особи, що приймає рішення.

Проблема прийняття рішень у сучасному соціально-економічному та політичному контексті є активним об'єктом наукових досліджень,

зосереджених у галузях організаційного управління, нейробіології, соціальної психології, військовій справі та інших напрямках.

Прийняття рішень представляє собою особливий вид психічної діяльності людей, спрямований на вибір способу досягнення поставленої мети. Теорія прийняття рішень вирішує два основні взаємопов'язані завдання: дослідження процесу, за яким люди або групи людей приймають рішення, і розробка методів прийняття рішень, які допомагають обґрунтувати вибір серед різних можливих альтернатив.

До цього часу, у науковій психології відсутня універсально прийнята теорія прийняття рішень. Замість цього, було розроблено ряд концепцій та моделей, які намагалися розкрити та описати, як особистість робить вибір у різних ситуаціях. При визначенні методологічних підходів до дослідження цього аспекту, стає очевидним необхідність інтеграції різних знань, нагромаджених у галузі психології та суміжних наук, та їх адаптації на основі життєвого та наукового досвіду. Це призводить до наявності численних підходів до вивчення проблеми вибору та прийняття рішень, які існують паралельно із іншими галузями науки та дослідженнями, спрямованими на вивчення цього аспекту прийняття рішень. В результаті проведеного теоретичного дослідження було можливо сформулювати визначення поняття "прийняття рішень", визначити психологічну структуру цього процесу та виокремити та охарактеризувати його складові чинники.

У табл. 1 наведені деякі з них.

Таблиця 1

Аналіз сутнісних характеристик процесу прийняття рішень в різних підходах і теоріях

Психологічний підхід	Сутнісні характеристики ухвалення рішень	Емоції в процесі прийняття рішень
Поведінковий	<ul style="list-style-type: none"> - Формування реакцій на основі зовнішніх стимулів та укріплення. - Основна увага на вивченні вчення та взаємодії з оточенням. Процес ухвалення рішень розглядається як реакція на навчання. - Утвердження, що поведінка виникає з навчання та досвіду. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються як результат реакції на зовнішні подразники. - Безпосередня взаємодія з навколишнім середовищем визначає емоційний відгук. - Емоції визначаються попередніми навчальними досвідами та укріпленнями.
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> - Раціональна обробка інформації та аналіз варіантів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються як важливий фактор в прийнятті рішень.

SECTION 18.
PSYCHOLOGIE ET PSYCHIATRIE

Продовження табл. 1

Психологічний підхід	Сутнісні характеристики ухвалення рішень	Емоції в процесі прийняття рішень
	<ul style="list-style-type: none"> - Сфокусованість на психічних процесах, таких як мислення. - Визнання обмеженої раціональності та використання евристик. - Акцент на усвідомленому мисленні та прийнятті рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції впливають на процеси прийняття рішень через емоційні фільтри. - Роль емоцій полягає у формуванні певних когнітивних шаблонів.
Психоаналітичний	<ul style="list-style-type: none"> - Вплив безсвідомих бажань та внутрішніх конфліктів на рішення. - Використання захисних механізмів для врегулювання конфліктів. - Аналіз сновидінь та вільних асоціацій для розкриття бажань. - Підкреслення ролі безсвідомих чинників у формуванні рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоційні стани розглядаються як важливий внутрішній фактор. - Емоції можуть бути приховані або виражені через захисні механізми. - Роль емоцій у формуванні невідомих бажань та потреб.
Гуманістичний	<ul style="list-style-type: none"> - Виявлення індивідуальних цінностей та самореалізація. - Акцент на важливості особистісного росту та розвитку. - Звернення до внутрішньої мотивації та особистісних цілей. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються як важливий елемент самореалізації та особистісного росту. - Емоції сприяють саморозкриттю та виявленню внутрішнього потенціалу. - Підтримка позитивних емоцій для досягнення особистісних цілей.
Соціокультурний	<ul style="list-style-type: none"> - Вплив соціокультурних норм на ухвалення рішень. - Зосередженість на взаємодії з оточуючим соціумом. - Звернення до вивчення індивіда в соціальному середовищі 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються у контексті соціокультурних стандартів. - Соціокультурний контекст впливає на вираження та сприйняття емоцій. - Емоційна реакція може бути визначена соціокультурними очікуваннями.
Біологічний	<ul style="list-style-type: none"> - Роль нейтральних процесів у прийнятті рішень. - Взаємодія біологічних факторів, таких як гормони та мозкові структури. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються через призму нейробіологічних процесів. - Емоції визначаються фізіологічними реакціями на подразники.

Продовження табл. 1

Психологічний підхід	Сутнісні характеристики ухвалення рішень	Емоції в процесі прийняття рішень
	<ul style="list-style-type: none"> - Розуміння емоцій та фізіологічних аспектів прийняття рішень. - Акцент на вивченні біологічних детермінант прийняття рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> - Біологічні впливи можуть модулювати емоційні реакції та рішення.
Еволюційний	<ul style="list-style-type: none"> - Адаптивна поведінка та вплив еволюційних факторів. - Стратегії виживання та адаптації до оточуючого середовища. - Переконавання, що рішення визначається еволюційним відбором. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються як еволюційно сформовані відповіді на середовище. - Емоційна реакція може бути адаптивною відповіддю на зміни в середовищі. - Емоції можуть бути спрямовані на забезпечення виживання та успіху в розмноженні.
Гештальт	<ul style="list-style-type: none"> - Формування цілісних образів при сприйнятті інформації. - Організація інформації в цілісні структури (гештальти) - Визнання важливості структурованості прийняття рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> - Емоції розглядаються як частина цілісної структури сприйняття. - Емоційний вимір взаємодії з оточенням утворює цілісні образи. - Емоційна динаміка впливає на формування гештальту в прийнятті рішень.

На основі проведеного аналізу було визначено основні компоненти сутності поняття "прийняття рішень": інтегративний когнітивний процес, процес вибору, наявність альтернатив, постановка мети або бажаного результату та використання критеріїв для оцінки альтернатив відповідно до сформульованої мети. На підставі виокремлених суттєвих характеристик процесу прийняття рішень це поняття розглядається як інтегративний когнітивний процес, спрямований на вибір найбільш оптимальної альтернативи із наявного набору, здійснюваний відповідно до сформульованої мети на основі обраних критеріїв.

У сучасних дослідженнях процесів прийняття рішень дедалі більшої актуальності набуває принцип невизначеності, бо невизначеність є невід'ємною частиною сучасної реальності, і її роль в майбутньому тільки збільшуватиметься. У психологічному контексті, умови політичної та економічної нестабільності можна розглядати як ситуацію невизначеності, яка

SECTION 18.
PSYCHOLOGIE ET PSYCHIATRIE

породжує високий рівень когнітивного навантаження та емоційного стресу для індивіда.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що поняття «невизначеність» можна трактувати, як стан неоднозначності розвитку певних подій у майбутньому, незнання і неможливості точного передбачення основних величин і показників розвитку певного явища.

В ситуації невизначеності виділяють такі характеристики, як високий ступінь новизни, наявність суперечливої, якої бракує або надлишкової інформації, непередбачуваність подій, невідомість майбутнього і неможливість контролювати з боку суб'єкта дії. Тобто ситуація невизначеності вимагає від людини прийняття рішень у неоднозначних ситуаціях. Ситуація невизначеності викликає неоднозначну суб'єктивну оцінку сприйняття інформації про неї і володіє динамікою, яка визначається ступенем можливого її зміни, перетворення або модифікація в інтервалі часу, порівняний з часом рішення задачі в цих умовах.

Теорія прийняття рішень визнає, що рішення приймаються в умовах обмеженості інформацією, невизначеності та складності. У випадку політичної та економічної нестабільності, ці умови знаходяться на зростаючому рівні, викликаючи значний вплив на процес прийняття рішень. Ця ситуація невизначеності може викликати стрес у приймаючих рішення, оскільки вони стикаються з великою кількістю невизначених факторів, які можуть впливати на результати їхніх рішень.

Когнітивна сфера, включаючи сприйняття, мислення, пам'ять та спрямованість до вирішення проблем, формує як методи, так і результати прийняття рішень індивідами.

Психологічні дослідження прийняття рішень людини в умовах невизначеності включають як аналіз когнітивних складових, так і особистісних аспектів регуляції його виборів. Очевидним виступає поле індивідуально-особистісних властивостей, що опосередковують регуляцію рішень і дій саме в ситуаціях, які характеризуються саме невідомістю критеріїв виборів.

Результати проведеного теоретичного дослідження свідчать про те, що процес прийняття рішень є складним і комплексним явищем. Він включає не лише об'єктивні фактори, такі як обмежений час, багатозадачність і рівень інформації про ситуацію, але також суб'єктивні фактори, такі як індивідуально-психологічні особливості особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Gonzalez C. Decision-making: A cognitive science perspective. In S. E. F. Chipman (Ed.), The Oxford handbook of cognitive science. Oxford : Oxford University Press, 2017. Vol. 1, P.1-27.

- [2] Gonzalez C., Fakhari P., Busemeyer J. Dynamic decision making: Learning processes and new research directions. *Human Factors*. N° 5, P. 713–721.
- [3] Guess C., Donovan S., Naslund D. Improving Dynamic Decision Making Through Training and Self-Reflection. *Judgment and Decision Making*. 2015. N° 4. P. 284–295.
- [4] Tversky A., Kahneman D. Advances in Prospect Theory: Cumulative Representation of Uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*. 1992. Vol. 5. P. 297–323.
- [5] Tversky A., Kahneman D. Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. 1974. *Science*, 185(4157). P. 1124–1131.
- [6] Walker W., Harremoes P., Rotmans J. A conceptual basis for uncertainty management in model-based decision support. *Journal of integrated assessment*. 2003. Vol. 4. N°1. P. 5–17.
- [7] Wang Y., Ruhe G. The cognitive process of decision making. *International Journal of Cognitive Informatics and Natural Intelligence*. 2007. N° 1. P. 73–85.

